

TÉNYKÉP / REPORTS

A roma népesség száma Északkelet-Magyarországon – területi sajátságok a legutóbbi adatok tükrében

The Roma population in Northeastern Hungary – spatial characteristics by recent data

**PÉNZES JÁNOS, APÁTI NORBERT, BALÁZS DÓRA,
KOVÁCS DÁVID, PÁSZTOR ISTVÁN ZOLTÁN**

PÉNZES János: egyetemi docens, Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék; 4032 Debrecen, Egyetem tér 1.; penzes.janos@science.unideb.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4870-087X>

APÁTI Norbert: doktorjelölt, Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék; 4032 Debrecen, Egyetem tér 1.; norbertszatmarcseke@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-8873-6544>

BALÁZS Dóra: PhD-hallgató, Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék; 4032 Debrecen, Egyetem tér 1.; balazsdora94@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-2751-7328>

KOVÁCS Dávid: PhD-hallgató, Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék; 4032 Debrecen, Egyetem tér 1.; kovacs.david990327@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0007-2436-529X>

PÁSZTOR István Zoltán: tanár, Debreceni Egyetem Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziuma és Általános Iskolája; 4029 Debrecen, Csengő utca 4.; pasztor.istvan@science.unideb.hu; <https://orcid.org/0000-0001-8559-8643>

KULCSSZAVAK: Északkelet-Magyarország; etnikai földrajz; etnikai klasszifikáció; periférikus térségek; roma népesség

ABSZTRAKT: A roma népesség becsült lélekszáma az etnikai klasszifikációs megközelítéstől függően jelentősen változhat, az önbevallási adatok jellegzetesen alacsonyabbak, míg a heteroidentifikáció, azaz a külső minősítés tipikusan magasabb értékeket eredményez. A tanulmányban előbbire a népszámlálások, utóbbira – részben – a szerzők által összegyűjtött, települési önkormányzati becslések adnak példát. A különböző adatforrások alapján azonban a tendencia egyértelműnek tűnt Magyarországon; a roma népesség száma és aránya is dinamikus módon növekedett az elmúlt évtizedekben. Ebben okozott törést a 2022-es népszámlálás, amely jelentős csökkenést jelzett az identitását felvállaló cigányság lélekszámában.

A tanulmány Északkelet-Magyarország példáján tárja fel a népszámlálási és az önkormányzati becslésekből származó adatok egymástól való eltéréseit, valamint a kirajzolódó változások területi mintázatát. Az önkormányzati becslések hátterét egy közel múltban elkészült, a vizsgált térség 999 településének adatait magába foglaló adatbázis biztosítja. Utóbbi megközelítés alapján Északkelet-Magyarországon a roma népesség aránya mintegy másfél százalékponttal, 17,3%-ra nőtt, míg a népszámlálási adatok alapján két százalékponttal, 4,6%-ra mérséklődött. A két megközelítés közötti különbség mértéke alapvetően várható volt, az eltérő tendencia azonban kevéssé volt sejtető. A népszámlá-

lások tükrében 14-re mérséklődött a legalább 50%-os roma-népességarányú települések száma 2022-re, míg az önkormányzati becslések alapján számuk megduplázódott, köze-lítve a 140-et.

A különböző adatforrások alapján megjelenő eltérő tendencia különösen az elma-radott településcsoportok esetében okoz dilemmát, mivel a népszámlálási adatok alapján oldódni látszik, míg az önkormányzati becslést értékek szerint tovább erősödik a cigány-ság települési léptékű szegregálódása.

János PÉNZES: associate professor, Department of Social Geography and Regional Development Planning, University of Debrecen; Egyetem tér 1., H-4032 Debrecen, Hungary; penzes.janos@science.unideb.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4870-087X>

Norbert APÁTI: PhD candidate, Department of Social Geography and Regional Development Planning, University of Debrecen; Egyetem tér 1., H-4032 Debrecen, Hungary; norbertszatmarcseke@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-8873-6544>

Dóra BALÁZS: PhD student, Department of Social Geography and Regional Development Planning, University of Debrecen; Egyetem tér 1., H-4032 Debrecen, Hungary; balazsdora94@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-2751-7328>

Dávid KOVÁCS: PhD student, Department of Social Geography and Regional Development Planning, University of Debrecen; Egyetem tér 1., H-4032 Debrecen, Hungary; kovacs.david990327@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0007-2436-529X>

István Zoltán PÁSZTOR: teacher, Kossuth Lajos Teacher Training Secondary Grammar School and Elementary School; Csengő utca 4., H-4029 Debrecen, Hungary; pasztor.istvan@science.unideb.hu; <https://orcid.org/0000-0001-8559-8643>

KEYWORDS: ethnic classification; ethnic geography; Northeastern Hungary; peripheral areas; Roma population

ABSTRACT: The estimated number of the Roma can vary significantly depending on the ethnic classification approach. Data based on auto-identification typically show lower, while hetero-identification (i.e. external classification) tends to produce higher values. In the current study, the first approach is demonstrated by population censuses, and the latter approach is illustrated by local governmental estimations collected – partly – by the authors. Various data sources suggest that the number and ratio of Roma have grown dynamically in recent decades in Hungary. The census in 2022 caused a break in this, which indicated a significant decrease in the number of people who assumed their identity as Roma.

Approximately one half the Hungarian Roma live in Northeastern Hungary. This study aims to detect differences between data from the census and local government estimates, as well as the territorial patterns of the emerging changes. The background of the municipal estimates is provided by a recently completed database containing data from 999 settlements in the examined area. This dataset suggests that the proportion of the Roma population in Northeast Hungary increased by about one and a half percentage points to 17.3%, while it decreased by two percentage points to 4.6% based on the census data. The extent of the difference between the two approaches was basically expected, but the altering trend was hardly predictable. According to the censuses, the number of settlements with at least 50% Roma population has decreased to 14 by 2022, while based on local government estimates, their number has doubled, approaching the number of 140 settlements. Settlements with high ratio of Roma people are located in the border zone of Northeastern Hungary and in the so-called inner periphery at the Middle Tisza area. These areas are called as external and internal peripheries characterised by long-term backwardness.

Defining backwards settlements, this study relied on government decrees adopted between 1991 and 2015, in which unfavourable settlements were identified according to their low level of social, economic and infrastructural characteristics. On the basis of this categorisation the long-term changes in the ratio of Roma population were calculated in order to detect the distribution of Roma within the groups of settlements.

The assumed relationship was confirmed by the results, because the most developed group of settlements in Northeastern Hungary was characterised by the lowest ratio of Roma people by both the census data and local governmental estimations. At the same time, the most backward group of settlements had the highest ratio of Roma population calculated by both data types of sources. However, a contradiction appeared in the trends of backward settlement groups according to the most recent results, as municipal-level territorial segregation seems to be mitigated on the census data, but according to local governmental estimated values it continues to strengthen.

Bevezetés

A nemzetiségek, különböző etnikai csoportok vizsgálata, azon belül is a csoportokhoz tartozó népesség lélekszámának meghatározása fontos kutatási kérdéskört jelent. Ugyanakkor az etnikai besorolásnak, más szóval klasszifikációnak többféle megközelítése létezik, amelyek igen eltérő eredményekre vezethetnek.

A hazai roma népesség lélekszámát illetően is meglehetősen különböző létszámadatokkal és -becslésekkel lehet találkozni az egyes forrásokban. Az etnikai vizsgálatok bizonytalan mivolta nem új keletű jelenség, azonban a roma népesség¹ kapcsán különösen nagy szórást mutatnak a sajátos megközelítésű módszerek eredményei. Ugyanakkor hazánkban – függetlenül a módszertani háttértől és a klasszifikációs megközelítéstől – hosszú időtávot tekintve egyértelműnek tűnt a roma népesség növekvő számának és arányának tendenciája. Ezt a trendet törte meg meglehetősen karakteresen a 2022-es népszámlálás roma nemzetiségre vonatkozó adata, amely komoly csökkenést jelentett a megelőző, 2011-es census összesített értékeihez képest.

Az önbevalláson, a származás és identitás felvállalásán alapuló eredmények (ide tartozik a népszámlálás települési szinten összesített adata) és a külső minősítést alkalmazó összesítések (ehhez sorolható az önkormányzatok megkérdezésével összegyűjtött adatbázis) tekintetében is kiemelkedő fontosságú a vizsgált térség, mivel a hazai cigányság mintegy fele él Északkelet-Magyarországon. Tanulmányunkban igyekszünk feltárni a roma népesség létszámának és arányának területi sajátságait, valamint települési részletességgel összehasonlítani az eltérő klasszifikációs megközelítések által nyújtott eredményeket. Ennek alapját a népszámlálási adatokon és korábbi tanácsi/önkormányzati felméréseken kívül a közelmúltban lezajlott felmérésünk eredményei jelentik.

Korábbi tanulmányok rámutattak, hogy a cigányság aránya magasabb a periférikus, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradottabb településeken (Északkelet-Magyarországon egyértelműen látható ez az összefüggés). Ezért vizsgálatunkban külön figyelmet fordítunk a roma népesség számának és arányának a térség elmaradott településcsoportjaiban bekövetkezett változásának feltárára. Elsősorban arra keressük a választ, hogy milyen összefüggést mutat a roma népesség aránya és annak változása a települések elmaradottsága alapján képezett csoportokban, adódnak-e különbségek ebben a tekintetben a különböző klasszifikációs módszerek között.

Roma népesség lélekszámának vizsgálati lehetőségei

A roma népesség számára vonatkozó markánsan eltérő adatok hátterében a klasszifikáció különbségei húzódnak meg (Cserti Csapó 2008; Tátrai et al. 2017). Az elemzésekben a négy eltérő megközelítés – (1) statisztikai, szociológiai; (2) etnográfiai; (3) antropológiai megközelítés; valamint (4) az etnikai önazonosság és vállalás figyelembevétele (Szuhay 1993) – közül jellemzően az első és a negyedik kap nagyobb hangsúlyt. A kapcsolódó vizsgálatok esetében a legjelentősebb eltérést az autoidentifikációból (más néven önbevallásból) és a heteroidentifikációból (azaz külső minősítésből) származó létszámadatok mutatják. Előbbire a népszámlálások kínálnak jó példát, míg az utóbbira a szakértői becslések, valamint a kérdezőbiztosok által végzett minősítések jelentenek megközelítési lehetőséget (Ladányi, Szelényi 2004).

Az eltérő megközelítésekből fakadó, országos létszámbeli különbségeket jól érzékelteti az 1. ábra, amely a népszámlálások mellett tartalmazza a Kemény István szociológiai adatfelvételén alapuló demográfiai becslést (Hablicsek 2007) és annak továbbszámítását (Hablicsek, Hablicsekné Richter, Lángi 2019). Emellett a Központi Statisztikai Hivatal Népegyetudományi Kutatóintézete (KSH NKI) által végzett becslés (Kapitány et al. 2014; Szabó 2022) továbbvezetett adatai (Obádovics 2022) is a kapcsolódó becslések közé tartoznak. Az önkormányzatok becslései által készített összesítés egyelőre csak a 2010-es évek elejére vonatkozóan készült el (Pénzes, Tátrai, Pásztor 2018). Mindezek fényében a 2011-es népszámlálás ~315 000 fős értéke és a ~876 000 fős önkormányzati becslés jelzi a kiemelkedő szórást a hazai roma népesség lélekszámának meghatározásában.

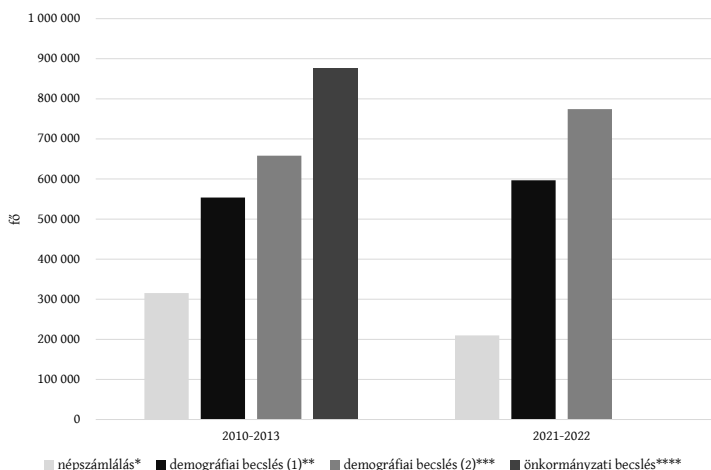
A statikus létszámadatokon túl különösen érdekes, hogy a 2020-as évekre az eltérő megközelítések közötti különbségek növekedése rajzolódik ki. A 2022-es népszámlálás alapján jelentős csökkenés következett az önbevalláson alapuló adatokban, míg a demográfiai becslések további jelentős növekedést prognosztizáltak. Előbbi érték 209 900 főre csökkent, míg a demográfiai becslések szerint 597 000, illetve 774 000 főre növekedett a hazai cigányság lélekszáma (jelen tanulmány elkészítésekor folyamatban van az önkormányzati becslések felmérése).

Fontos hangsúlyozni, hogy egyik megközelítést sem célunk minősíteni. Véleményünk szerint mindegyik vizsgálatnak és felmérésnek megvan a relevanciája, igen fontos információt közvetítenek, legyen szó akár az identitását felvállaló cigányság lélekszámáról, akár arról, hogy egy külső adatközlő mekkora közösséget tekint romának.

Tanulmányunk további részében két eltérő klasszifikációs megközelítés – az önbevalláson alapuló népszámlálások és a heteroidentifikáció egyik módszereként az önkormányzati becslések – fontosabb jellemzőit, valamint az általuk adott eredmények részletes területi vizsgálatát végezzük el Északkelet-Magyarország példáján.

1. ábra: A roma népesség hazai lélekszámára vonatkozó adatok és becslések a 2010–2013-as és 2021–2022-es időszakban, fő

Data and estimates about the number of Roma in Hungary for the periods 2010–2013 and 2021–2022, head

Forrás: *KSH népszámlálás (2011 és 2022); **Kapitány et al. 2014 és Obádovics 2022; ***Habicsek 2007 és Hablicsek, Hablicsekné Richter, Lángi 2019; ****Pénzes, Tátrai, Pásztor 2018 alapján saját szerkesztés

Népszámlálások

A népszámlálások rendszeres és részletes adatszolgáltatást biztosítanak a nemzetiségekre vonatkozóan, mivel azonban önbevalláson alapulnak, az eredmények nagyban függenek az identitástól és annak felvállalásától. A nemzetiségi csoportok létszámára a bevallott nemzetiség/etnicitás, a kulturális identitás alapján (2001-es népszámlálásban alkalmazták), az anyanyelv, valamint a családi és baráti közösségben használt nyelv alapján lehetett következtetni. A népszámlálásokon a nemzetiségi és felekezeti hovatartozásra nem kötelező a válaszadás, így a nem válaszolók nem sorolhatók nemzetiségi csoporthoz (Tátrai 2014).

A hazai roma népesség rendkívül heterogén, és nem minden cigány alcsoport tud azonosulni a „cigány” vagy „roma” megnevezéssel, népszámlálási kategóriával, illetve a többi cigány alcsoporttal (Szuhay 1993; Tátrai et al. 2017). Ugyanakkor a nyelvhasználat sem határozza meg a roma népességhez tartozást, mivel a 2022-es népszámlálás alapján a cigány anyanyelvűek (romani, beás stb.) aránya alig több mint 10%-ot tesz ki a roma nemzetiséghez tartozókon belül. A cigányság többsége kettős, magyar és cigány nemzetiségi kötődéssel rendelkezik (Kemény, Janky 2003).

A roma népesség önbevallása az adott időszak társadalmi viszonyainak, valamint a diszkrimináció, a stigmatizáltság és a rasszista közbeszéd mértékének függvényében változik (Csepeli, Simon 2004; Durst 2010; Fosztó 1997; Ladányi,

Virág 2009; Szuhay 2007; Tátrai et al. 2017). Minden bizonnyal annak is van jelentősége, hogy megelőzi-e a népszámlálást a származás felvállalásának népszerűsítésére, vagy éppen elutasítására irányuló akár helyi, akár szélesebb körű kampány. A 2011-es népszámláláson megjelent az internetes kitöltés lehetősége, amely 2022-re még inkább teret nyert hazánkban. A kérdésre válaszolni nem kívánók köre növekvő tendenciát mutat, amelyhez az online kitöltés egyértelműen hozzájárul.

A felsorolt tényezők miatt a népszámlálások során magukat romának vallók létszáma jelentősen elmarad a külvilág, a környezetük által cigánynak vélt népesség számától, általában az utóbbi 30-40%-át adva (Kemény, Janky 2003).

Önkormányzati becslések

Jelen tanulmányban kiemelt figyelmet szentelünk annak a megközelítésmódnak, amely heteroindentifikációnak minősül, mivel a települések vezetőit, reprezentánsait, illetve önkormányzati szakembereket kérdezik meg. A módszer háttérben az a feltételezés áll, hogy a településvezetők, illetve önkormányzati válaszadók a helyi közösséget ismerő személyként adekvát módon tudnak információt adni a roma népességről. Ez az irányvonal nem új keletű, mivel már az 1980-as évek derekán az MTA Földtudományi Intézetének munkatársai a CIKOBİ (megyei Cigányügyi Koordinációs Bizottságok) segítségével összegyűjtötték a tanácsoktól a helyi cigányság becsült adatait (Bassa et al. 1989; Kertesi, Kézdi 1998; Kocsis, Kovács 1991).

Az önkormányzatoktól származó becsült adatok figyelembevételére növekvő jelentőségű a környező országok roma népességre irányuló vizsgálataiban is (Horváth, Kiss 2017; Kocsis, Tátrai 2021; Mušinka et al. 2014).

Az önkormányzatok megkérdezésén alapult a Debreceni Egyetem tanszéki felmérése, amely több hullámban zajlott 2010 és 2013 között. Ennek eredményeként hazánk minden településére vonatkozóan rendelkezésre állt a becsült adat. A hivatkozott felmérés a helyi és kisebbségi önkormányzatok telefonos, illetve e-mail-es megkeresésén keresztül történt (részben terepi felméréssel pontosítva) (Pásztor, Péntes 2018; Péntes, Tátrai, Pásztor 2018). A 2022-2023-ban zajló ismételt felmérés során az önkormányzatoktól érkező információkat elkülönítettük a roma nemzetiségi önkormányzatok válaszaitól. A beérkező becslések jellemzően intervallumot jelentettek, így minimum és maximum értékeket is el tudtunk különíteni, de az elemzésekbe a középtértékek kerültek, amelyeket a 2021-es lakosságszámhoz viszonyítottunk.

Tapasztalataink szerint az önkormányzati válaszok némi felülbecslést jelentenek, mivel a szubjektivitás elkerülhetetlen, és egyértelműnek tűnik, hogy a nagyobb népességszámú településeken nagyobb eltérés mutatkozik az önbevalláson alapuló értékek és a települési válaszok között (Péntes, Tátrai, Pásztor 2018; Tátrai et al. 2017). Ennek oka egyrészt az, hogy a nagyobb települések közössége-

iról kevésbé lehet teljes ismerete a válaszadónak (például a polgármesternek), illetve több esetben is összerosódtak az etnicitás és a szegénység kategóriái (jellemző, hogy egy szegregátum területén élő lakosságot vagy a hátrányos helyzetű népeiséget alapvetően romának minősítették, származástól függetlenül), illetve a roma-nem roma házasságok leszármazottjait is döntően romának tekintették. Ez a sajátosság az összesített adatok alapján rajzolódik ki, mivel ez a becslés lényegesen magasabb értékeket adott, mint a hivatkozott népszámlálási adatok, szociológiai felmérések, demográfiai előrejelzések.

Mindezek ellenére ez a megközelítésmód területi vizsgálatokra kifejezetten alkalmasnak tekinthető, mivel segítségükkel települési részletességgel lehet elemzéseket végezni.

Északkelet-Magyarország roma népességének létszáma

Északkelet-Magyarország hat vármegyéjének – Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg – 999 településére vonatkozó vizsgálatunk a hazai településállomány több mint 30%-át érinti. Ugyanakkor a hazai cigányság közel fele – adatforrásoktól függően 45-55%-a él Északkelet-Magyarországon (Pásztor, Pénzes 2012).

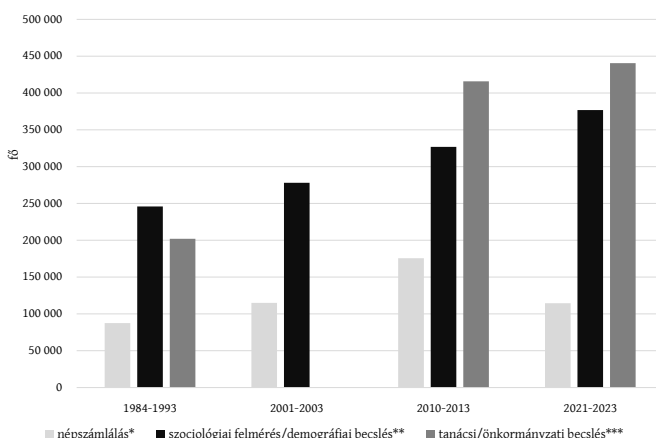
A roma lakosság számának változása Északkelet-Magyarország esetében is hasonló tendenciát – azaz alapvetően növekedést – mutatott az országos trendekhez, ugyanakkor a népességarány és az emelkedés üteme is meghaladta a hazai átlagot (Pénzes, Tátrai, Pásztor 2018). Az önkormányzati (a rendszerváltást megelőző időszakban tanácsai) becslések jellemzően a legmagasabb létszámadatokat jelentették az adatforrások közül (a 1984–1993-as időszak kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a tanácsai becslések az időszak elejéről, a szociológiai felmérés az időszak végéről származik) (2. ábra). A 2010–2013-as időszakban a három különböző adatforrás alapján 175 700 és 416 000 között szóródott a roma népesség száma, amely olló a 2020-as évekre még inkább kinyílt 114 500 és 440 600 fő közötti intervallumban.

A 2022-es népszámlálás tükrében a térségben (ahogyan Magyarországon is) csökkent a roma népesség önbevalláson alapuló létszáma és aránya. A csökkenés 34,8%-os volt Északkelet-Magyarország esetében, amely szinte megegyezik az országos mértékkel. A változás iránya és mértéke ellentmondásban áll a korábbi trendekkel és a többi forrás alapján várt tendenciákkal is (1. táblázat). Az okok adekvát feltárása külön vizsgálatot igényelne, de a meglehetősen változatos települési és térségi mintázat alapján több tényező együttes hatása tükröződik a 2022-es adatokban (3. és 4. ábra). Természetesen nem elképzelhetetlen, hogy a települések egy részében csökken a roma népesség aránya, de a teljes térségre összesített ilyen mértékű visszaesés nem valós demográfiai folyamatokat tükröz, hanem az identitás felvállalásának szignifikáns erodálódására vezethető vissza.

Tovább árnyalja a képet, hogy a vizsgált térségben a nemzetiségi kérdésre nem válaszolók aránya messze az országos átlag alatt volt, mindössze 4,6%-ot tett ki 2022-ben. A roma népességarány csökkenése sajátos különbséget mutat a településméret függvényében – mélyen átlag alatti az 500 lakos alatti települések körében, és elmarad a hazai értéktől az 1 000 lakos alatti községek körében is. A népesebb településeken – bár messze nem függvényszerűen – nagyobb mértékű volt az aránycsökkenés, de fontos hangsúlyozni, hogy ezekből az arányszámokból és azok változásából a demográfiai folyamatokra (azaz a helyi roma lakosság természetes népmozgalmára) nem lehet következtetni.

2. ábra: Északkelet-Magyarország roma népességének lélekszámára vonatkozó adatok és becslések, fő

Data and estimates about the number of Roma population in Northeastern-Hungary, per capita

Forrás: *KSH népszámlálás (1990, 2001, 2011 és 2022); **Kemény, Janky 2003 és Habclicsek 2007; ***Kocsis, Kovács 1991 és Pénzes, Tátrai, Pásztor 2018 alapján saját szerkesztés

1. táblázat: A roma népességarány a vizsgált térségben a népszámlálási és tanácsí/önkormányzati becsült adatok alapján

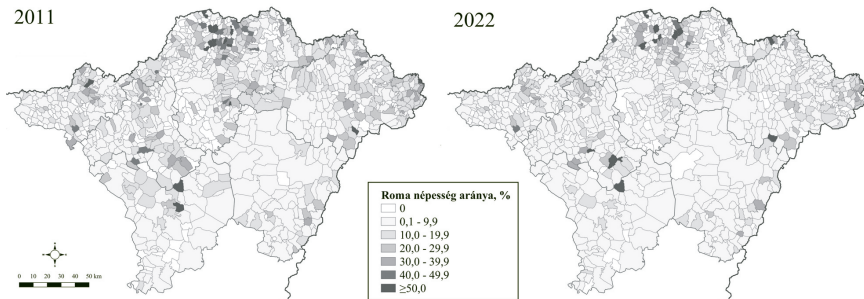
Ratio of Roma population in the observed regions calculated by the census data and the local governments' estimates

Vármegye	Népszámlálás				Tanácsí/önkormányzati becslés		
	1990	2001	2011	2022	1984-1987	2010-2013	2022-2023
Borsod-Abaúj-Zemplén	4,18	6,26	8,50	6,08	9,38	20,23	21,72
Hajdú-Bihar	1,38	2,12	3,39	2,49	4,12	8,98	10,78
Heves	2,44	3,87	6,30	4,85	5,58	12,05	14,41
Jász-Nagykun-Szolnok	2,14	2,96	4,94	3,26	5,20	14,13	16,26
Nógrád	2,60	4,52	7,65	5,94	8,30	19,36	18,75
Szabolcs-Szatmár-Bereg	4,36	4,57	8,00	5,21	7,68	18,42	20,18
Északkelet-Magyarország	3,05	4,22	6,53	4,59	6,91	15,70	17,29

Forrás: a KSH népszámlálás (1990, 2001, 2011 és 2022), valamint Kocsis, Kovács 1991 és Pénzes, Tátrai, Pásztor 2018 alapján saját szerkesztés

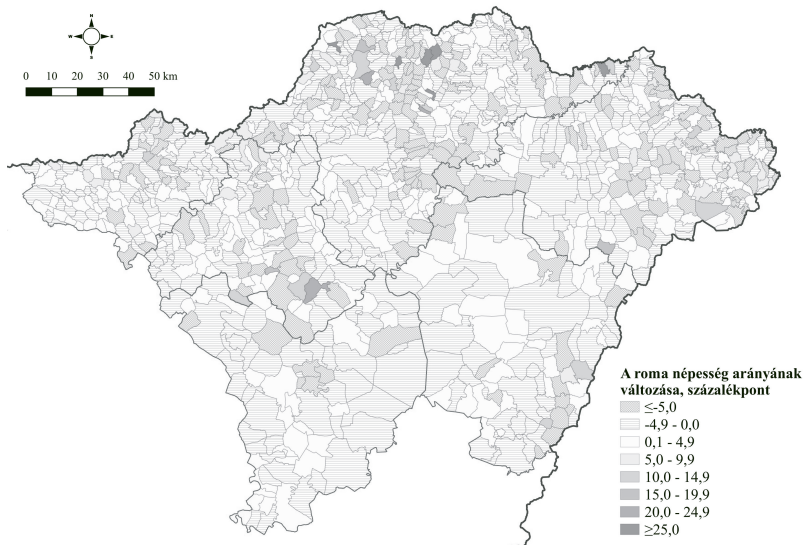

3. ábra: A roma népesség aránya Északkelet-Magyarország településein a 2011-es és 2022-es népszámlálás alapján, %
The ratio of Roma in settlements of Northeastern-Hungary by the census 2011 and 2022, %

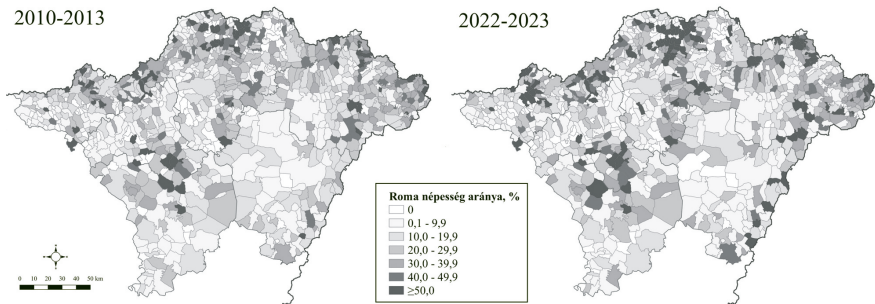
Forrás: a KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés

4. ábra: A roma népesség arányának változása Északkelet-Magyarország településein a 2011-es és 2022-es népszámlálás között, százalékpont
Change of ratio of Roma in Northeastern-Hungary between census 2011 and 2022, percentage point

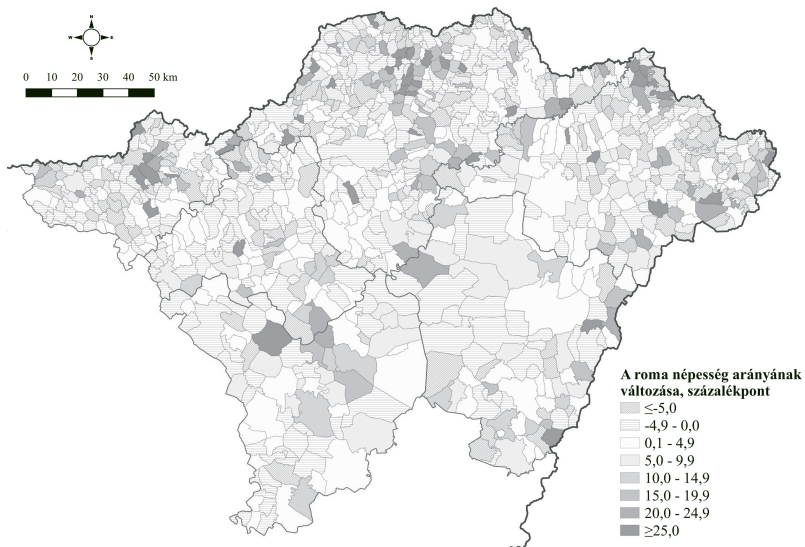
Forrás: a KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés

5. ábra: A roma népesség aránya Északkelet-Magyarország településein a 2010-2013 és 2022-2023 közötti önkormányzati becslések alapján, %
The ratio of Roma in the settlements of Northeastern-Hungary by the local governments' estimates from 2010-2013 and 2022-2023, %

Forrás: az önkormányzati becslések alapján saját szerkesztés

6. ábra: A roma népesség arányának változása Északkelet-Magyarország településein a 2010-13-as és 2022-2023-as önkormányzati felmérés között, százalékpont
Change of ratio of Roma in Northeastern-Hungary between the estimatess of local governments in 2010-2013 and 2022-2023, percentage points

Forrás: az önkormányzati becslések alapján saját szerkesztés

Különösen szembetűnő, hogy az önkormányzati becslések alapján – Nógrád vármegye kivételével, ahol szerény aránybeli csökkenés érzékelhető – konzekvensen növekvő értékeket észleltünk. Északkelet-Magyarország roma népességaránya 17,3%-ra nőtt az önkormányzati becslült adatok alapján, míg a népszámlálás tükrében 4,6%-ra mérséklődött az érték, tehát a 2010-es évek elején megközelítően két és félszeres különbség majdnem négyszeresre növekedett a két megközelítéssel számított részesedés között.

Az önbevallási adatok változása azonban nem jelent csökkenést a térség minden településére vonatkozóan, mivel 368 településen növekedést, 75 településen stagnálást, a fennmaradó 566 településen pedig mérséklődést mutattak a roma népességarány értékei a 2011 és 2022-es népszámlálás között. A legnagyobb mértékű – több mint 30 százalékpontot is meghaladó – zuhanás éppen azokon a településeken történt, amelyek a 2011-es népszámlálás önbevallási adatai szerint is roma többségű községek voltak (Csenyéte, Kiscséc, Tiszabő, Lak, Abaújszolnok, Nyírpilis, Karancsság). Előbbi négy esetben 10% alá csökkent a cigányság aránya a 2022-es népszámlálás alapján.

A népszámlálási adatokhoz képest merőben más térbeli mintázatot mutatnak az önkormányzati becsléseken alapuló térképek (5. ábra), valamint azok változása a 2010–2013-as és 2022–2023-as időszak között (6. ábra).

Az önkormányzati becslések alapján is 416 település esetében csökkent a roma lakosság aránya (számos alkalommal a korábbi becslést tartották eltűzöttnek a válaszadók, de sok esetben népmozgalmi eseményekkel lehetett indokolni a változásokat – roma családok elköltözése és nagyobb volumenű beköltözés is csökkentette a roma népességarányt). 72 településen stagnálást lehetett kimutatni a két felmérés összevetésével, míg 511 település válaszadói szerint növekedett a helyi roma népesség aránya. Északkelet-Magyarországra nézve összesítetten 1,59 százalékponttal nőtt a roma lakosság aránya.

A legutóbbi két népszámlálás alapján Északkelet-Magyarországon 17-ről 14-re csökkent azon települések aránya, ahol 50%-ot eléri vagy meghaladja a roma népességarány. Ezzel szemben az önkormányzati becslések alapján a 2010–2013-as felmérés során mért 69 roma többségű település száma 2022–2023-ra éppen megkétszereződött, 138-ra emelkedett.

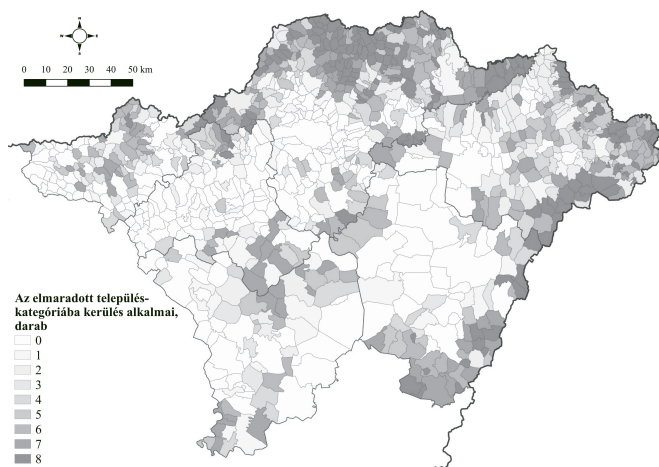
A roma népesség a területi szegregáció és periferizáció szempontjából

Külön figyelmet szenteltünk annak vizsgálatára, hogyan milyen folyamatok jellemezték az elmaradott településcsoportokat a roma népesség számának és arányának szempontjából. Korábbi vizsgálatok egyértelműen rámutattak, hogy a cigányság aránya jellemzően magasabb az elmaradott térségekben és a térségi-települési léptékű szegregáció további aránynövekedést eredményez. A folyamat következményeként a cigányság egy része kiszorul az elmaradott településekre,

míg a népesség mobilabb – főként nem roma származású – része elhagyja a hátrányos helyzetű térségeket (Pénzes 2016; Pénzes, Demeter 2021; Váradi, Virág 2014; Virág 2006).

A települések elmaradottságának kifejezésére – sok egyéb lehetőség közül – a területfejlesztési jogszabályokban rögzített lehatárolások eredményeit használtuk fel. A rendszerváltás óta összesen nyolc alkalommal került sor a területfejlesztés kedvezményezett településeinek kijelölésére. Bár a módszertan többször változott és a metódusok egy része is kritizálható (Pénzes 2015), mégis összességében véve a hosszabb időtávot lefedve, véleményünk szerint megfelelően mutat rá a fejlettség-elmaradottság viszonyaira. Északkelet-Magyarország települései közül 259 egyetlen alkalommal sem került az elmaradott kategóriába, ellenben 165 település mind a nyolcszor a listán szerepelt (7. ábra).

7. ábra: A területfejlesztés kedvezményezett településkategóriájába kerülés alkalmai (1991-2015) Északkelet-Magyarország települései esetében
Beneficiary settlements of regional development according to the frequency of delimitation (1991-2015)

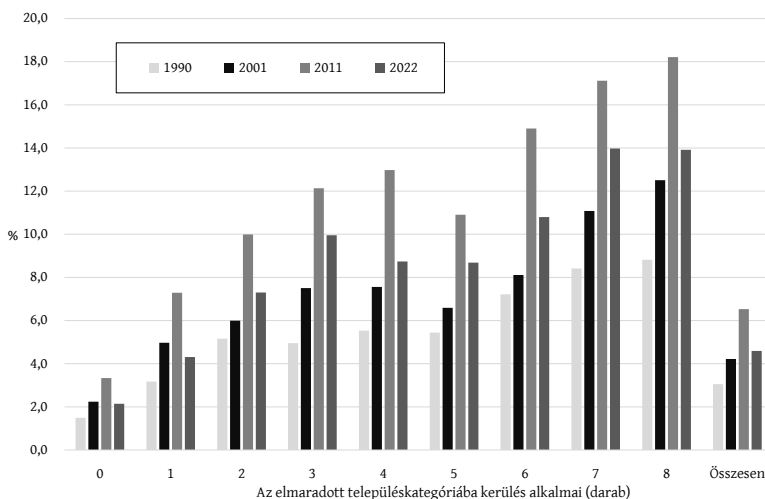
Forrás: a területfejlesztési jogszabályok alapján saját szerkesztés

Az elmaradottság alapján kialakított kategóriák egyértelműen visszatükrözik a roma népesség emelkedő arányának összefüggését a növekvő elmaradottsággal (8. ábra). Vizsgálatunk szerint legfejlettebb – azaz a lehatárolásokba egyszer sem került – települések összesített adatainak tükrében a 2022-es népszámlálásban mért cigányság aránya alig haladta meg a 2%-ot, az önkormányzati becslések alapján 10%-ot felülmúló az érték. Ez azonban mindkét adatforrás esetében messze elmarad a térségi átlagtól és különösen a legelmaradottabb csoport értékeitől. Utóbbi településcsoportban a roma népesség aránya a népszámlálás szerint mintegy háromszorosa a térségi átlagnak, míg az önkormányzati becslések alapján közel két és félszerese. A tanácsi/önkormányzati

zati becslések alapján a legelmaradottabb csoportban 2022-2023-ra 40% fölé kúszott a roma népesség aránya. Mindkét adatforrás alapján jól látható, hogy néhány évtized leforgása alatt a különbség egyre nagyobb mértékben nőtt a településkategóriák között.

Külön érdemes felhívni a figyelmet arra a tényre, hogy a népszámlálások szerint 2022-re 4 százalékpontot – a legnagyobb mértékben – csökkent a roma népesség aránya a legelmaradottabb települések csoportjában. Ezzel ellentétes folyamat figyelhető meg az önkormányzati becsült adatok alapján (9. ábra), amelyeknél jól láthatóan – a legnagyobb mértékben, több mint 7 százalékponttal – tovább nőtt a roma népesség aránya. Tehát utóbbi adatforrás fényében tovább – meglehetősen dinamikusan – erősödik a cigányság szegregációja a legelmaradottabb térségekben. Az ellentmondás nehezen oldható fel, azonban a népszámlálás önbevallási adatainak bemutatott visszaesése tükröződik vissza ebben a jelenségben, amelyet demográfiai folyamatok nem magyarázhatnak, a származás, identitás felvállalásának markáns csökkenése azonban indokolható (a kérdéskör adekvát feltárása további kutatásokat igényel).

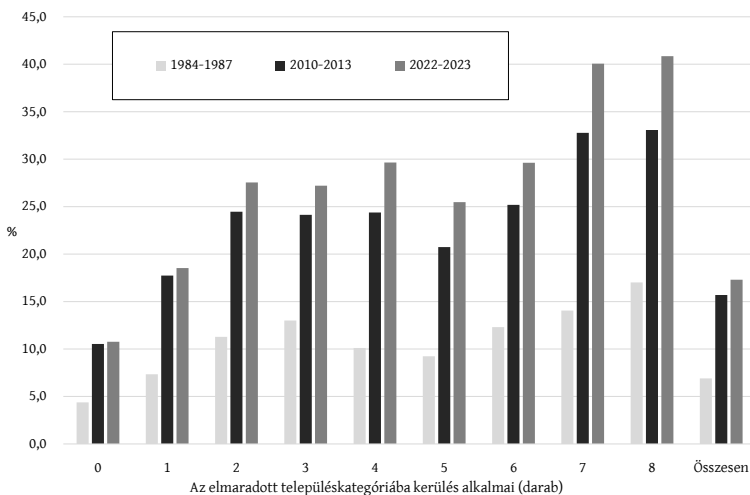
8. ábra: A roma népesség arányának változása Északkelet-Magyarország településein a népszámlálások szerint az elmaradott településkategóriába kerülés alapján, %
Change of ratio of Roma in Northeastern-Hungary by the census data according to the beneficiary categories, %

Forrás: a KSH népszámlálási adatok és a területfejlesztési jogszabályok alapján saját szerkesztés

9. ábra: A roma népesség arányának változása Északkelet-Magyarország településein a tanácsi/önkormányzati becslések szerint az elmaradott településkategóriába kerülés alapján, %

Change of ratio of Roma in Northeastern-Hungary by the estimations of local governments according to the beneficiary categories, %

Forrás: Kocsis, Kovács 1991, önkormányzati becslések és a területfejlesztési jogszabályok alapján saját szerkesztés

Összefoglalás

A roma népesség lélekszámának vizsgálata több, eltérő megközelítésű klasszifikációs módszerrel lehetséges. A legutóbbi népszámlálásig egyértelműnek tűnt, hogy a jelentős szórás ellenére a roma népesség száma és aránya is növekszik hazánkban a különböző módszertanú – önbevalláson és külső identifikáción alapuló – mérések alapján. A 2022-es census alapján azonban az adatok szignifikáns csökkenést mutattak.

Északkelet-Magyarországon – az országos változásoknak megfelelően – a roma népesség száma és aránya 2022-re csökkent az önbevalláson alapuló népszámlálási adatok alapján. A 2022-2023-ban lezajlott önkormányzati becsléseket összesítő felmérésünk alapján ugyanakkor a becsült roma népességadatok ezzel alapvetően fordított, azaz egyértelműen növekvő értéket jeleztek a térség egészében – bár területileg jelentős különbségeket mutatnak. A becslések alapján a hat vármegye közel ezer településére számítva mintegy 1,5 százalékponttal növekedett a roma népesség aránya, megközelítve a 17,3%-os részesedést. A népszámlálás alapján 2 százalékpontos csökkenést követően 2022-re 4,6% alá esett a cigányság népességaránya. A két klasszifikációs módszer növekvő különbséget hozó eredménye és eltérő változási tendenciája számos kérdést vet fel, elsősorban a korábbi trendekhez képest anomáliát mutató népszámlálás kapcsán.

Különösen látványos, hogy a legelmaradottabbnak minősülő településcsoportokban is merőben eltérő változást jelez a két klasszifikációs módszerből származó adatsor. A népszámlálás alapján a roma népesség területi, térbeli szegregációjának mérséklődését feltételezhetnénk, azonban az önkormányzati becslések jelentős növekedést jeleznek. Utóbbi esetében a legelmaradottabb településcsoport roma népességaránya már a 40%-ot is elérte. Egyértelműen látszik, hogy az 50%-os roma lakosságarányt elérő, illetve azt meghaladó települések szinte mindegyike a legelmaradottabb települések között található. A népszámlálások alapján 14-re csökkent, míg az önkormányzati becslések szerint megkétszereződött ezen települések száma (138 települést elérve) az utóbbi évtized során (azaz a két népszámlálás és két felmérés közötti évek alatt). Az önkormányzati becsült roma népességarányok alapján tehát folytatódó és növekvő mértékű települési léptékű és térségi szintű szegregáció körvonalazódik.

Tanulmányunk célja elsősorban a két eltérő klasszifikációs megközelítés különbségeinek feltárása volt, anélkül, hogy minősítenénk azokat. Mindkét módszer nagyon fontos információkat hordoz az etnikai folyamatokról, ugyanakkor a kapott eredmények további vizsgálatok kiindulópontjai lehetnek, amelyek kapcsán a területi szegregáció kérdése különösen fontos, akár további szakpolitikai döntések előkészítése szempontjából is.

Jegyzet

- 1 Tanulmányunkban – korábbi saját és számos más szerző által jegyzett munkákhoz hasonlóan – a roma és cigány megnevezést szinonimaként használjuk.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-5-DE-492 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Irodalom

- Bassa L., Beluszky P., Dövényi Z., Tóth J. (1989): X. Népeesség, települések, lakás- és közműellátottság. In: Pécsi M. (főszerk.): *Magyarország Nemzeti Atlasza*. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 103–144.
- Csepeli, G., Simon, D. (2004): Construction of Roma Identity in Eastern and Central Europe: Perception and Self-identification. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1., 129–150. <https://doi.org/10.1080/1369183032000170204>
- Cserti Csapó T. (2008): Területi-szociológiai jellemzés a magyarországi cigány népesség körében. In: Forray R. K. (szerk.): *Society and Lifestyles – hungarian Roma and Gypsy communities; Magyarországi cigány/roma közösségek*. PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs (*Gypsy Studies*, 21.), 75–109.

- Durst J. (2010): „Gondolom, hogy cigányok ... ennyi gyerekkel...”: etnicitás és reprodukció két észak-magyarországi romungro közösség példáján. In: Feischmidt M. (szerk.): *Etnicitás. Különbőségetremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 173–194.
- Fosztó L. (1997): Ki a cigány? Az etnikai identitásokról. *Keresztény Szó*, 4., 26–29.
- Hablicsek L. (2007): Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére. *Demográfia*, 1., 7–54.
- Hablicsek L., Hablicsekné Richter M., Lángi T. (2019): A magyarországi romák népességszámának prognózisa regionális szinten 2061-ig. *Competitio*, 1–2., 39–74. <https://doi.org/10.21845/comp/2019/1-2/2>
- Horváth, I., Kiss, T. (2017): Ancheta expertilor locali privind situația romilor pe unități administrative teritoriale. In: Horváth, I. (ed.): *Raport de Cercetare SocioRoMap – O cartografiere a comunităților de romi din România*. Editura ISPMN, Cluj-Napoca, 13–189.
- Kapitány B., Bálint L., Murinkó L., Őri P., Pakot L., Várnainé Anek Á. (2014): *Becklések a „roma kötődésű” népesség számáról és területi elhelyezkedéséről a 2011. évi népszámlálás adatai alapján II: „roma kötődésű” népesség becslése, adatsorok*. A KSH Népegytudományi Kutatóintézet elemzése az Emberi Erőforrások Minisztériuma részére. KSH NKI, Budapest
- Kemény I., Janky B. (2003): A cigány nemzetiségi adatokról. *Kisebbségkutatás*, 2., 309–315.
- Kertesi G., Kézdi G. (1998): *A cigány népesség Magyarországon*. Socio typo, Budapest
- Kocsis K., Kovács Z. (1991): A magyarországi cigánynépesség társadalomföldrajza. In: Utasi Á., Mészáros Á. (szerk.): *Cigánylét*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 78–105.
- Kocsis K., Tátrai P. (2021): Etnikum, nyelv. In: Kocsis K. (főszerk.): *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom*. CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest, 70–77.
- Ladányi J., Szelényi I. (2004): *A kirekesztettség változó formái*. Napvilág Kiadó, Budapest
- Ladányi J., Virág T. (2009): A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdaság átmeneti időszakában. *Kritika*, 7–8., 2–8.
- Mušinka, A., Škobla, D., Hurrle, J., Matlovičová, K., Kling, J. (2014): *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. UNDP, Bratislava
- Obádovics Cs. (2022): A magyarországi, "roma kötődésű" népesség előreszámítása 2050-ig. *Demográfia*, 2–3., 279–309. <https://doi.org/10.21543/Dem.65.2-3.7>
- Pásztor I. Z., Péntes J. (2012): Foglalkoztatási krízis és jövedelmi periferalizálás Északkelet-Magyarországon a roma népességi arányok tükrében. *Területi Statisztika*, 4., 353–371.
- Pásztor I. Z., Péntes J. (2018): A cigányság lélekszáma és helyzete egy északkelet-magyarországi felmérés tükrében. *Földrajzi Közlemények*, 2., 154–169.
- Péntes J. (2015): A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései. *Területi Statisztika*, 3., 206–232.
- Péntes J. (2016): A cigányság területi-települési viszonyai Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben. In: Szilágyi F., Péntes J. (szerk.): *Roma népesség Magyarország északkeleti határtérségében*. Partium Kiadó, Nagyvárad, 9–47.
- Péntes, J., Demeter, G. (2021): Peripheral areas and their distinctive characteristics: The case of Hungary. *Moravian Geographical Reports*, 3., 217–230. <https://doi.org/10.2478/mgr-2021-0016>
- Péntes J., Tátrai P., Pásztor I. Z. (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 1., 3–26. <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- Szabó L. (2022): Előszó a „Roma népesedési viszonyok, 1990–2011” tematikus különszámhoz. *Demográfia*, 2–3., 101–114. <https://doi.org/10.21543/Dem.65.2-3.1>
- Szuhay P. (1993): Utószó: ami túl van a képeken. In: Szuhay P., Barati A. (szerk.): *Képek a magyarországi cigányság 20. századi történetéből*. Magyar Néprajzi Múzeum, Budapest, 339–354.
- Szuhay P. (2007): Romakutatások. In: Kovács É. (szerk.): *Közösségtanulmány*. Néprajzi Múzeum – PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Pécs, 88–103.
- Tátrai P. (2014): Etnikai folyamatok Magyarországon az ezredforduló után. *Területi Statisztika*, 5., 506–523.
- Tátrai P., Pálóczi Á., Pásztor I. Z., Péntes J. (2017): Etnikai besorolási gyakorlatok. A cigányság külső kategorizálását befolyásoló tényezők. *Socio.hu*, 2., 45–65. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017.2.45>

- Váradi, M. M., Virág, T. (2014): Faces and Causes of Roma Marginalization: Experiences from Hungary. In: Szalai, J., Zentai, V. (eds.): *Faces and Causes of Roma Marginalization in Local Contexts: Hungary, Romania, Serbia*. Central European University, Budapest, 35–66.
- Virág, T. (2006): The regional ghetto. *Review of Sociology of the Hungarian Sociological Association*, 1., 51–70.

Területfejlesztési jogszabályok

- 12/1991. (VI. 13.) KTM-BM-MüM-PM együttes rendelet a területfejlesztést és munkahely-teremtést szolgáló támogatásban részesíthető települések 1991. évre vonatkozó kijelöléséről
- 161/1993. (XI. 17.) Korm. rendelet a területfejlesztés kedvezményezett területeinek jegyzékéről
- 219/1996. (XII. 24.) Korm. rendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről
- 215/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről szóló 219/1996. (XII. 24.) Korm. rendelet módosításáról
- 180/1999. (XII. 10.) Korm. rendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről szóló 219/1996. (XII. 24.) Korm. rendelet módosításáról
- 7/2003. (I. 14.) Korm. rendelet társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről
- 240/2006. (XI. 30.) Korm. rendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről
- 105/2015. (IV.23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről